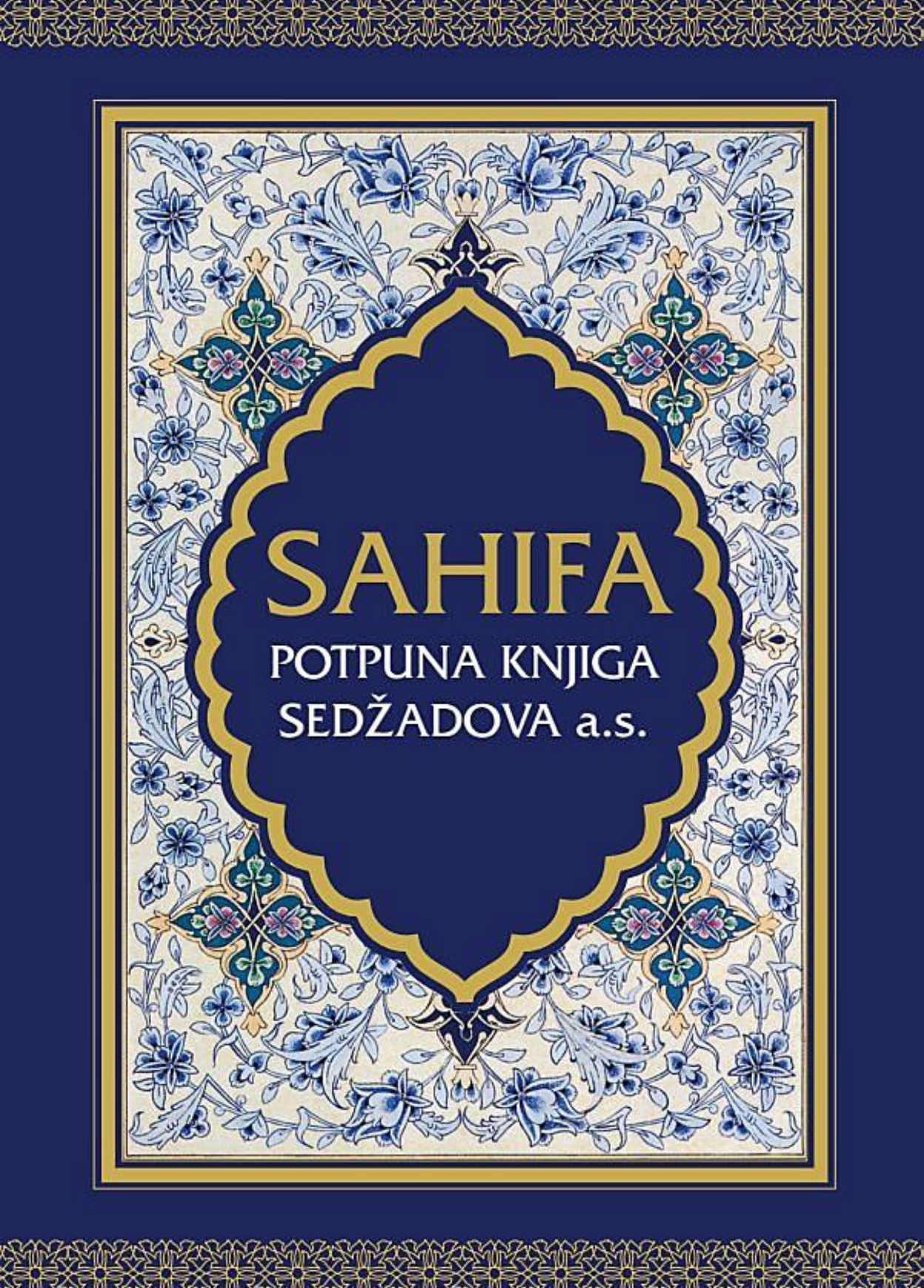

The image shows a decorative book cover. At the top and bottom are wide borders with a repeating geometric pattern in gold and dark blue. The main background is a light cream color, covered in a dense, repeating floral pattern of blue and white flowers with green leaves. In the center is a large, dark blue, vertically-oriented medallion with a scalloped, cloud-like border in gold. Inside this medallion, the word "SAHIFA" is written in a large, bold, gold serif font. Below it, the text "POTPUNA KNJIGA" and "SEDŽADOVA a.s." are written in a smaller, white, serif font, stacked on two lines.

SAHIFA

POTPUNA KNJIGA
SEDŽADOVA a.s.

SAHIFA

POTPUNA KNJIGA SEDŽADOVA

*Moljenja i sašaptavanja imama
Ali ibn Huseina Zejnul Abidina (a.s.)*

الصَّحِيفَةُ السَّجَّادِيَّةُ

Prevod:

Aleksandar Dragović
Goran Arsić

Napomene:

Aleksandar Dragović

Kulturni centar I. R. Irana
Fondacija „Mulla Sadra”
Beograd
2013

Naslov originala:

Imam Zayn al Abidin, Ali ibn Al-Husayn As-Sajjad (a.s.)

AL-SAHEEFAH AL-SAJJADIYYAH

Predgovor

„*Al-Sahifa al-Sedžadija*” (*Knjiga Sedžadova*) najstariji je molitvenik u islamskim izvorima i jedan od najoriginalnijih radova islamske duhovnosti ranog perioda. Sastavio ju je praunuk Božijeg poslanika, Ali ibn Husein s.a.v.a., odnosno Zejnul Abidin a.s.,¹ i od najranijih vremena je čuvana u šiitskim izvorima. Zejnul Abidin je bio četvrti šiitski imam, posle njegovog oca Huseina, strica Hasana i dede Alija, Poslanikovog zeta. U šiitskoj tradiciji *Sahifa* se smatra knjigom dostojnom najvećeg poštovanja, i nalazi se odmah iza *Časnog Kur'ana* i Alijeve *Nehdžul belage*.

Ali ibn Husein (mir neka je nad njim)

Prema većini izvora, Ali ibn Husein rođen je u Medini, 38. godine po hidžri (658–9).² Možda je bio suviše mali da bi se sećao svog dede Alija, koji je ubijen 40/661. godine, ali je odrastao u prisustvu Poslanikovih unuka – oca Huseina i strica Hasana a.s. Mnogi šiitski izvori navode da je njegova majka bila Šahrbanu, ćerka poslednjeg sasanidskog kralja Persije, Jazdigarda.³ Zbog toga je on za sebe rekao da je „Ibn al-hajratejn”, odnosno „sin dvoje najboljih”, aludirajući na Kurejšije, među Arapima, i Persijance, među ne-Arapima. Prema nekim izveštajima, njegova majka je kao zarobljenik dovedena u Medinu u vreme Omerovog halifata koji je nameravao da je proda. Ali a.s. je predložio da joj se ponudi da za muža odabere nekog muslimana, a da miraz bude plaćen iz državne blagajne. Omer se složio, i ona je izabrala Alijevog sina Huseina.⁴ Kaže se da

1 s.a.v.a. je skraćenica za formulu „sallallahu ‘alejhi vae alihi” – „neka je blagoslov i mir nad njim i njegovom porodicom” koja se izgovora kada se pomene ime poslednjeg Božijeg poslanika Muhameda; a.s. je skraćenica za formulu „alejhi/alejha/alejhim-i-s-selam”, što znači „neka je mir nad njim/njom/njima”, i koristi se za druge Božije poslanike i članove Poslanikove porodice.

2 Drugi datumi koji se navode su 33/653–4, 36/656–7, 37/657–8, 50/670.

3 Pominju se i druga njena imena, Šah Zanan, Sulafa, Gazala i Šahr Banuja.

4 Muhsin al-Ameen al-Amili, *A'yan as-Sheea'h*, Damask, 1935, IV, 189.

je umrla ubrzo nakon rođenja jedinog sina, Alija. Njegovog dedu, Ali ibn Abi Taliba, Poslanikovog rođaka i zeta, u detinjstvu je usvojio i podigao Božiji poslanik s.a.v.a. Njegova baka, Fatima a.s., nije bila samo najdraža Poslanikova kćer, već i učesnica u njegovoj veroesničkoj misiji. Njegovog oca Huseina i strica Hasana, jedine unuke Božijeg Poslanika, podigao je Poslanik koji ih je obasuo najdubljom ljubavlju i nežnošću. Na taj način, verski i duhovni autoritet i Božansko znanje Zejnul Abidina, preko njegovo oca i dede, na najbliži i najprisniji način potiču od Božijeg poslanika s.a.v.a.

Ovde se nećemo posebno osvrutati na tragediju na Kerbeli 61/680. godine, kada su snage umajadskog halife Jezida ubile Huseina i mnoge muške članove njegove porodice, događaj koji je potresao islamski svet i ubrzao nastanak šiitske struje. Zejnul Abidin je bio u karavanu svog oca, imama Huseina, na putu ka Kufi, ali se razboleo i kerbelsku tragediju preležao u šatoru. Nakon masakra nad Huseinom i njegovim sledbenicima, umajadske trupe su poharale kamp Poslanikovih najdražih, zaplenivši čak i kožnu prostirku na kojoj je bolestan ležao Zejnul Abidin. Nečasni Šimr ibn Zil-Džavšan, i pored Zejnul Abidinove potpune bespomoćnosti, htjede da ga ubije, ali se Huseinova sestra Zejneb baci na njega, te komandant umajadskih trupa, Omer ibn Sa'd, naredi Šimru da ga pusti. Sa ženskim članovima je kao ratni plen odveden halifi u Damask, i na kraju mu je dozvoljeno da se vrati u Medinu.

O njegovoj žalosti zbog ove tragedije preneto je nekoliko izveštaja, u kojima se navodi da je tokom perioda od dvadeset godina gorko zaplakao svaki put kada bi mu prineli neku hranu. Jednog dana sluga mu reče: „O sine Božijeg poslanika! Zar nije vreme da tvoja tuga prestane?” On je odgovorio: „Teško tebi! Poslanik Jakov/Jakub je imao dvanaest sinova, i Bog je učinio da nestane jedan od njih. Od neprestanog plača, njegove oči su pobebele, glava mu je posivela od tuge, a leđa povila, iako je njegov sin bio živ. A ja sam gledao kako su u mojoj blizini moj otac, moj brat, moj stric, i sedamnaest članova moje porodice ubijeni. Pa kako da moja tuga prestane”!¹

1 Od šejha Saduka, *al-Hisal*, navedeno u al-Amin, Ajan, IV, 195. Isto je navedeno od Bin Šahrašuba.

Iz obilja izveštaja prenetih od strane sunitskih i šitskih autoriteta, vidimo da je Zejnul Abidin a.s., zbog svojih izuzetnih osobina, kao što su ustrajnost u molitvi, pobožnost, trpeljivost, velikodušnost i znanja, bio veoma visoko cenjen i naširoko poštovan u celoj zajednici, i to ne samo od strane sledbenika Poslanikove porodice, neka su Božiji blagoslovi i mir nad njima, koji su ga smatrali svojim četvrtim duhovno-verskim autoritetom i prevodnikom, imamom, u svom vremenu, već i unutar krugova muslimanskih učenjaka. Period njegovog života u Medini bio je period rastućeg interesa za Poslanikovu tradiciju, posebno među onima koji su se bavili pravnim pitanjima. U to vreme, u Medini je bilo sedam istaknutih pravnika koji su radili na prikupljanju Poslanikove tradicije i formulisanju pravnih mišljenja. Zejnul Abidin a.s. je među učenjacima Medine smatran za istaknutog tradicionalistu, koga je visoko cenio i Said ibn Musajab, čuveni pravnik tog doba. Još jedan veliki pravnik i tradicionalista iz tog perioda, al-Zuhri, iako odan umajadskom dvoru, bio je veliki prijatelj i poštovalac imama Zejnul Abidina, i dao mu je počasni naziv *Zejnul Abidin* (ukras obožavatelja), koji se odnosi na njegovu predanost molitvi. Zejnul Abidin a.s. je sve do smrti 95/713–4 (ili 94/712–3) živio u Medini. Svoj život je posvetio podučavanju i bogosluženju, ali je uglavnom ostao poznat po plemenitosti svog karaktera i pobožnosti. Pojedinosti o njegovom životu u Medini koje su stigle do nas uglavnom imaju formu priča koje potvrđuju njegovu stalnu zaokupljenost u bogosluženju i obožavanju. Imao je petnaestoro dece, jedanaest sinova i četiri ćerke.²

Možda najelokventnije svedočanstvo o njegovom uzvišenom položaju nalazimo u odi koji je u njegovu čast napisao slavni arapski pesnik Farazdak. U njoj opisuje događaj kada je halifa Hišam ibn Abdel Malik bio zasenjen poštovanjem koje su ljudi ukazali Poslanikovom praunuku a.s. To se desilo na hodočašću, u trenutku kada su obojica pokušavala da se probiju kroz masu hodočasnika kako bi stigli do crnog kamena. Hodočasnici su ustupili put Zejnul Abidinu a.s., dok se halifa očajnički borio da prođe. To je duboko

2 Najdetaljnija zbirka izveštaja o njemu nalazi se u *Bihār Al Anvar*, XLVI, 2–209. Pogledati takođe *Al-Mufeed*, *Kitab al-Irshaad*, transl. I.K.A. Hauard, London, 1981, str 380–92.

uvredilo vladara koji se sarkastičnim tonom raspitivao o čoveku kome su hodočasnici dali prednost. Sve je posmatrao Farazdak, koji je u pohvalu Zejnul Abidina a.s. odmah napisao sledeće stihove:

„Svaki pedalj zemlje stope njegove poznaje,
I ova Kuća¹ ga zna, mesto najveće svetosti.
Sin je najboljih od svih robova Božijih,
On je pobožna duša, čistoća i znak.
To je Ali, sin Huseinov, od Poslanika čeljade,
Sin Fatimin, ko to još ne znade...
Onaj ko ga zna za svoga Stvoritelja znade,
i prevlasti njegove je svestan.
Njegovim dedom Bog je zapečatio verovesništvo.”

Posle masakra na Kerbeli, u šiitskoj zajednici su nastale brojne frakcija, od kojih sve nisu podržavale Zejnul Abidina a.s. kao zakonitog imama muslimanske zajednice.² Mnogi pripadnici šiitskog pravca, kao što su bili oni koji su se priključili pokretu „tavabuna” (pokajnika), smatrali su da Umajade treba zbaciti sa vlasti i da je dužnost imama da predvodi pobunu. Međutim, imam Zejnul Abidin a.s. je odbio da se meša u politiku. Posle njegove smrti, došlo je do podele između njegovog najstarijeg sina i imenovanog naslednika, petog imama Muhameda Bakira a.s., i njegovog drugog sina, Bakirovog polubrata, Zejda, koji je zagovarao aktivni otpor umajadskoj tiraniji i stekao veliki broj sledbenika. Imam Bakir a.s. je sve do svoje smrti (verovatno 117/735. godine) nastavio da vodi očevu politiku odbijanja bilo kakvog angažovanja u političkim pokretima. Zejd je digao ustanak na početku imamata Bakirovog sina Džafra Sadika a.s. u kome je i ubijen 121/739. godine. Njegov sin Jahja, koji je odigrao važnu ulogu u predgovoru *Sahife*, nastavio je put svog oca i ubijen je tri godine kasnije u osamnaestoj godini.

1 Ka'ba, Božija kuća, sveti hram u Meki.

2 Jafri, Origins, pp. 238 ff.

Sahifa, potpuna knjiga Sedžadova

Naziv *Al-Sahifa al-Sedžadija* prosto znači „*Sedžadova knjiga*“. Al-Sedžad je jedno od imena imama Zejnul Abidina a.s., u značenju „onaj koji je neprestano na sedždi“ (tj. čije je čelo na zemlji tokom molitve). Knjiga se često naziva *Savršena* ili *Potpuna Knjiga Sedžadova*. *Sahifi* su davani različiti počasni nazivi, kao što je „sestra Kur’ana“, „Jevanđelje Čiste porodice“ i „Psalmi Muhamedove porodice“. Imam Sedžad a.s. je u njoj pretočio svoj unutrašnji život u simfoniju predivnih molitvi, što je uzrokovalo da ovo delo bude nazvano „Psalmi Poslanikove porodice“. Ove molitve čine deo religijskog života ne samo šiita, već i sunita, koji ih nalaze u mnogim najpoznatijim molitvenicima u sunitском svetu.

Prema šiitskoj tradiciji, Zejnul Abidin a.s. je sakupio svoje molitve i podučio je njima svoju decu, posebno Muhameda Bakira i Zejda a.s. Tekst je u kasnijim vremenima postao široko rasprostranjen među različitim orijentacijama šiitskog pravca. Autoriteti iz oblasti hadisa tvrde da je tekst *mutevatir*,³ drugim rečima, da je opšte poznat od najranijih vremena i da je prenet preko brojnih lanaca prenošenja, dok njegova autentičnost nikada nije dovedena u pitanje.

Arapski tekst „*Sahife al-Kamela*“, koji čini osnovu prevoda, utvrdio je al-Šahid al-Aval (Prvi mučenik). Moderna iranska izdanja uglavnom su zasnovana na verziji ovog teksta prenetog od oca gore pomenutog Muhameda Bakira Madžlisija, Mula Muhamed Taki Madžlisiju (u. 1070/1659–60), takođe važnog naučnika safavidske ere, i drugog sina, Mula Abdulaha (u. 1084/1673); ali barem jedna od ovih redakcija seže do čuvenog safavidskog pravnika, filozofa, arhitekta, pesnika i matematičara šejh Baha’ija (u. 1031/1621–2). Stariji Madžlisi je imao na raspolaganju brojne rukopise teksta koje je dobio od najistaknutijih šiitskih autoriteta njegovog vremena. U jednom od svojih radova on se poziva na sve lance prenošenja preko kojih je dobio *Sahifu*, a kojih je, kako navodi, više od milion.

3 Hadisi koje su mnogi ashabi čuli od Božijeg poslanika s.a.v.a. i koje je od njih čulo puno sveta i koji su zapisani u knjige, nakon što su ih masovno čuli, od osoba koje ne bi rekle neistinu.

Pitanje koje se logično nameće je zašto je Madžlisi izabrao određeni lanac prenosilaca pomenutih u predgovoru među brojnim koje je imao na raspolaganju, pogotovo jer je sam lanac izuzetno slab (na šta su ukazali komentatori i zabeleženo je u napomeni uz prevod). Izgleda da razlog za to leži u tačnosti ove verzije koja seže unazad do al-Šahid al-Avvala, što potvrđuje i jedan drugi poseban „pravac” preko kojeg je Madžlisi primio *Sahifu*. Ovaj poseban pravac zaslu-žuje da bude pomenut detaljno, jer daje dobar primer aure kojom je tekst okružen u šiitskim krugovima.

Jednog dana, ležeći u svom krevetu, Madžlisi je u snoviđenju ugledao sebe u dvorištu džamije Atik u Isfahanu, a pred njim je stajao dvanaest imam, Mahdi a.s. Madžlisi ga upita za neka stručna pitanja koja su ga mučila neko vreme, a čije rešenje nije znao, pa mu imam Mahdi a.s. objasni kako da ih reši. Madžlisi ga zatim upita za knjigu koju ba mogla da se upražnjava, a imam Mahdi a.s. mu odgovori da potraži Mevlanu Muhameda al-Tadža. Madžlisi je u snoviđenju našao knjigu, i izgledalo je da je knjiga molitvi. Probudivši se, video je da mu je ruka bila prazna, i zbog njenog gubitka do jutra je ostao uplakan. Kada je svanulo, pade mu na pamet da je imam Mahdi a.s. mislio na šejha Muhameda Mudarisa nazvavši ga po tituli „Tadž” (kruna), jer je bio veoma čuven među učenjacima. Otišao je da vidi šejha Muhameda, i kada je ušao u njegov krug, video je da u ruci ima kopiju *Sahife*. Ispričao je svoju viziju šejhu Muhamedu, koji mu je rekao da to znači da će dostići visoke stupnjeve gnostičkog znanja. Madžlisi nije bio zadovoljan ovim objašnjenjem, i smeten i tužan je lutao po bazaru. Stigavši do dela gde se prodaju dinje, naleteo je na pobožnog starca, Aga Hasana, koga su zvali Tadž (kruna). Madžlisi ga je pozdravio i Aga Hasan mu tada reče da ima veliki broj knjiga, ali da u većinu studenata nema poverenja da ih mogu pravilno koristiti.

„Dođi”, reče, „uzmi koju god želiš od ovih knjiga za koju misliš da može da se upražnjava.”

Čim je ušao u Aga Hasanovu biblioteku, Madžlisi odmah ugleda knjigu koju je video u svom snu, pa reče:

„Ovo je dovoljno za mene.”

To je bila kopija *Sahife*. Potom se vratio šejh Muhamedu i počeo da upoređuje novostečenu kopiju sa primerkom šejha Muhameda; obe su sačinjene prema rukopisu al-Šahid al-Avvala. Ukratko, Madžlisi nam govori da je lično Mahdi potvrdio autentičnost njegove kopije *Sahife*.

Od safavidske ere (907–1125/1502–1722) do danas napisano je najmanje četrdeset tumačenja i komentara na *Sahifu*. Među poznatim safavidskim učenjacima koji su pisali komentaru su šejh Baha'i, filozof Mir Damad (u 1040/1630), i mlađi Madžlisi. Jedan od najpoznatijih komentara je „*Rijaz al-Salekin*”, koji je napisao Sejid Husein Alihan Hasan Širazi (u. 1120/1708–9).

Uloga moljenja

Iako su mnoge molitve koje su došle od Poslanika i imama a.s. svakako bile spontani iskazi srca, ostale su morale biti sastavljene u naročitu svrhu čitanja u određenim prilikama ili prenošenja vernicima. Većina Poslanikovih s.a.v.a. moljenja su kratka i i mogla su se lako izreći u trenutku, međutim, neka moljenja imama a.s., kao što je Zejnul Abidinovo moljenje na dana Arefata (br. 47) su duge i složene kompozicije. Čak i kada počinju kao spontano moljenje, sama činjenica da su označene kao moljenja za posebne prilike, sugerise da su zabeležene, a zatim ponavljane od strane imama ili njegovih sledbenika, kada bi ponovo došla ista prilika.

Naravno da nije moguće znati okolnosti u kojima su moljenja sastavljena, ali je prilično poznat opšti ambijent ranog islama koji nam može pomoći da razumemo ulogu koju su one imale u zajednici. To je bilo vreme kada su mnogi muslimani značajan deo svojih života posvetili učenju Kur'ana, sećanju na Boga i moljenju. Duhovnu praksu nisu zanemarivali ni oni koji su napustili Meku i Medinu radi učestvovanja u vojnim pohodima, a ni oni koji su ostali zbog uspostavljanja novoosnovane države. A za one koji su se posvetili obožavanju, moljenje je predstavljalo alfu i omegu verskog života – bilo je lični izraz jednobojstva (tevhid), odnosno ispovedanja Božije jednostnosti koje je oblikovala njihov senzibilitet, osećanja, misli i ideje

i davalo im snagu pomoću koje su mogli da misle na Boga i tu misao sačuvaju u svakodnevnim aktivnostima.

Molitva u islamu predstavlja okvir u kome se duša oblikuje u skladu sa Božanskom voljom i može odbaciti sve misli i predstave usredsređene na ego. Nadmoćan naglasak *Sahife* na delanje po Božijoj volji, jasno ukazuje na usredsređenost na Boga, usredsređenost koja potire sve lične ambicije i individualne želje koje su na bilo koji način suprotstavljene Božanskoj volji, volji koja je dobila konkretnu formu preko šerijata i sunne. Za muslimane ondašnjeg vremena, kao i danas, pokoravanje Bogu zavisilo je od sleđenja onih koji su već bili oblikovani Božijom milošću i uputom, počevši od Poslanika i imama Poslanikove porodice (Ehlul-bejt) a.s.

Imamima Poslanikove porodice a.s. su se za uputu stalno obraćali njihovi sledbenici, a sami imami a.s. su sledili Poslanikovu s.a.v.a. praksu, koji je velike delove noći i dana provodio u salatu, zikru i molitvi. Iako je veći deo ovog pobožnog života bio unutrašnji i lični, imami su imali obavezu predvođenja zajednice i obogaćivanja njenog verskog života. Kao što imam Zejnul Abidin a.s. ističe u „*Poslanici o pravima*”, dužnost je svakog posednika znanja da ga prenese drugima, a imami su od savremenika, i sunita i šiija, bili priznati kao veliki autoriteti u islamskim naukama. Zato je bilo logično da sastave moljenja u kojima je njihovo znanje o čovekovom odnosu s Bogom bilo izraženo na najpersonalniji način i koja su mogla da cirkulišu i postanu zajednička imovina zajednice. Takva je većina moljenja, ako ne i sva, koja su zabeležena u *Sahifi*. Neka od njih, kao što je „Njegovo moljenje u danu prekida posta i petkom” (46) ili „Njegovo moljenje povodom praznika žrtve” (48) sastavljena su za javne prilike. Jedno od njih sugerise da je imam pre imao na umu svoje sledbenike nego sebe: U moljenju za roditelje (24), on govori kao da su njegovi roditelji živi, što nikako nije bilo moguće, osim ako se pretpostavi da ga je sastavio u mladosti, odnosno pre tragedije na Kerbeli.

Molitveni aspekt jednobojstva

Niko ne može ostati imun na moljenja iz *Sahife*, posebno ako je dodirnut Božanskom ljubavlju i iole osjetljiv na ljudske nedostatke i slabosti. U njoj se nalazi jedna od najvećih duhovnih svjetiljki islama odakle isijava osećanje strahopoštovanja prema Božijoj dobroti, milosti i veličanstvenosti. Imam Sedžad a.s. u njenim moljenjima izražava svoju potpunu ništavnost pred Tvorcem, izrazima koji se mogu činiti kao iznenađujuće eksplicitni za nekoga ko je od strane sledbenika smatran posednikom tako uzvišenog stepena svetosti. U *Sahifi* vidimo čistu islamsku duhovnost, onu dimenziju islamske religije koji se bavi praktičnom i živom zbiljom ličnog odnosa između čoveka i Boga izraženog najuniverzalnijim jezikom, prisnim jezikom čežnje duše za upotpunjenjem i savršenstvom.

Muslimanske ideje i stavovi ukorenjeni su u *tevhidu* ili „priznanju/ispovedanju Božije jednosti”, kako je izraženo u prvoj polovini *šehade* – nema Boga sem Jednog Boga. Ovo je sama srž kur’anske poruke koja je potvrđivana od strane muslimanskih autoriteta tokom čitave istorije islama. *Sahifa* pruža posebno upečatljiv primer šta to znači u praktičnom, ličnom smislu, a ne apstraktnom jeziku teologije ili metafizike. Osnovna tema *Sahife* može se izneti kroz niz formula kad bi se prosto uzeo svaki pozitivan ljudski atribut i stavio u kontekst *šehade*: „Nema Boga sem Jednog Boga”, „Nema pokajanja osim kroz Božiju milost”, „Nema zahvalnosti osim kroz Boga”, „Nema strpljenja bez Božije pomoći”, „Nema znanja sem u Bogu”, „Nema ljubavi osim Božijom inicijativom”. Dopuna ovoga bila bi da svaka negativna osobina pripada samom čoveku: „Nema zla, osim u meni”, „Nema gordosti osim u meni”, „Nema nestrpljenja, osim u mom egu”, „Nema neznalice, sem mene”, „Nema mržnje, osim u meni”.

Kasniji autoriteti često citiraju prvog poslanika i njegovu ženu, Adama i Evu, kao kur’anske primere ovog odnosa samoosude. Kada Adam i Eva nisu poslušali zapovedi svog Gospodara, rekli su: „Gospodaru naš, ogrešili smo se prema sebi.”¹ S druge strane, Iblis,

1 Kur’an, 7:23.

personifikacija ponosa, sebičnosti i nemara ljudske duše, rekao je Bogu: „Sada, pošto si me odveo na stranputicu...”¹ Sa poslaničkog stanovišta, svako zlo, greh, greška, posrtaj, pad, nepažnja i nemar pripisuje se sebi, dok se sa satanskog stanovišta to pripisuje Bogu ili drugima. Pomisao kako je Bog odgovoran, oličenje je neznanja, jer znači poricanje sebe tamo gde to ima stvarnog efekta na prirodu stvari, odnosno tamo gde zlo stupa u kosmos. Šehada u praksi znači da je čovek (obožavatelj, rob) ništa, a Bog sve. Sve pozitivno što rob poseduje, dobio je od Boga, a svaka greška i nesavršenost sežu unazad do njegovih ličnih osobina. Ako je strpljiv u nevolji, to mu je dato od Boga, a ako nije, to je njegova mana. Ako nešto zna, znanje mu je podareno Božijom uputom i milošću, a ako je neuk, to je njegovo lično ograničenje. Ako u svom srcu poseduje iskru ljubavi, to mu je podario Bog, dok svaka hladnoća i grubost dolazi od njega samog. Svako dobro i svaka pohvalna odlika – život, znanje, volja, snaga, sluh, vid, govor, velikodušnost, pravda i slično – Bogom je dana. Samo onda kada svest čoveka oblikuje ova činjenica, on počinje da vidi stvari u njihovim stvarnim odnosima i oslobađa se svojih samoobmana.

Od početka islama molitva je bila jedan od temeljnih načela kojim su muslimani sticali svest o ispravnim odnosima i učili kako da vide Boga kao izvor svekolikog dobra. U svojim velikim primerima, kao što je predstavljeno u *Sahifi*, molitva je stalna vežba razlikovanja između onoga što pripada Bogu i onoga što pripada čoveku. Kada se jednom spozna ta razlika, čovek ostaje sa svojom poročnošću i nedovoljnošću i može samo da bude ponizan pred Gospodom, tražeći Njegovu velikodušnost i oprost.

Ovde bi moglo da se prigovori da se perspektiva moljenja, kako je upravo opisana, bavi samo jednom polovinom islamske duhovnosti, izostavljajući teomorficke savršenosti koje sleđenjem duhovnog puta aktuelizuju Božiji prijatelji (evlije). Čovek je s jedne strane pokorni i siromašni Božiji rob koji ne poseduje ništa svoje. Ali zar nije on – bar kada se radi o poslanicima i prijateljima – Božiji namešnik (halifa)? U stvari, ova druga perspektiva se podrazumeva u prvoj, jer što se više negiraju pozitivni atributi roba, to se više potvr-

¹ Kur'an, 7:16.

đuje da oni pripadaju Gospodaru. Negirajući da stvorenje poseduje bilo kakvo dobro, mi potvrđujemo da sve pozitivno što se pojavljuje u njemu pripada samo Bogu. U onoj meri u kojoj rob obituje u svom ništavilu, on ispoljava Božija savršenstva. Ovakvo gledište je prilično pojašnjeno u čuvenom hadisu kudsi u kome se Bog obraća:

„Moj rob Mi se približava neobaveznim molitvama sve dok ga ne zavolim, a kada ga zavolim, postanem njegov sluh kojim čuje, njegov vid kojim vidi, njegova ruka kojom prihvata i njegova noga kojom hoda.”²

Traženje oprosta

Saglasno različitim predanjima, Božiji poslanik s.a.v.a. je sedamdeset ili sto puta dnevno tražio oprostaj ponavljajući uobičajenu formulu „Od Boga tražim oprost” (*estagfirullah*). Iako muslimani smatraju da su svi poslanici bezgrešni, i da je Božiji poslanik Muhamed s.a.v.a. najveći među njima, između traženja oproštaja i bezgrešnosti niko nikada nije video bilo kakvu protivrečnost.

Ovo se može objasniti na sledeći način: ukoliko se nešto može nazvati stvorenim, to je „sve drugo osim Boga”, i manje od apsolutnog dobra. Bog je posednik milosti, znanja, ljubavi, života, moći i strpljenja, a u devedeset devet Božijih imena sadržani su osnovni Božiji atributi. Ako nešto „drugo sem Boga” poseduje bilo koji od ovih atributa, jasno je da ih ne poseduje na isti način na koji ih poseduje Bog. Oni pripadaju Bogu činjenicom da je On Bog, ali ako oni na bilo koji način pripadaju stvorenjima, to je po Njegovom darivanju, isto kao što su stvorenja dobila postojanje kroz Njegovo stvaranje.

Ovo osnovno učenje o šehadi znači da ništa i niko – čak ni najveći među poslanicima – ne stoje u istoj ravni sa Bogom. Pošto je dobrota Božanski atribut „niko nije dobar, osim Boga”, a sve drugo osim Boga je zlo, barem u pogledu toga što je „drugo”. „Zlo” ovde može biti drugo ime za „manje dobro”, a niko u islamskom kontekstu ne bi ni pomislio da poslanicima pripiše zlo. Ipak, poslanici, utoliko što su ljudska bića, ne mogu biti postavljeni na isti nivo kao Bog. Čovekova

2 Buhari, Rikak 38.